

УДК: 37.012:614.8](477.74)(045)

Красножон Наталя Володимирівна,
завідувачка науково-методичної лабораторії соціокультурного проектування
та розвитку безпечного освітнього простору,
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,
<https://orcid.org/0000-0003-1099-7695>

ОСВІТА ОДЕЩИНИ: ІНДЕКС БЕЗПЕКИ

Анотація: Статтю присвячено опису технології формування безпечного освітнього середовища. В основу технології покладено ідею організаційно-діяльнісного проектування; запропоновано кроки конструювання фізично та психологічно безпечного освітнього середовища. Обстоюється думка, що програма чи проєкт з безпеки мають розроблятися на рівні конкретного закладу освіти і не можуть просто «переноситися» з одного закладу на інший. Обґрунтовується ідея про необхідність розроблення проєктів та програм безпечного освітнього середовища в трьох площинах: профілактична (попереджувальна) робота, дії (алгоритми дій) під час виникнення надзвичайної ситуації чи надзвичайної події, робота з наслідками.

Ключові слова: освітнє середовище, безпека, безпечне освітнє середовище, «Кодекс безпечного освітнього середовища», «Клас безпеки», «Педагог безпеки», принципи взаємодії.

В процесі реформування системи освіти, важливим кроком є побудова безпечного освітнього простору, зменшення рівня конфліктів між учасниками освітнього процесу шляхом впровадження відновних практик у освітній процес.

Такі негативні явища серед учнівської молоді, як насильство, булінг та кібербулінг, секстинг тощо, не можуть не турбувати громадськість, освітян і батьків.

Логічно, що виникає потреба створити безпечний освітній простір у закладі освіти, щоб захистити, убезпечити, запобігти наслідкам впливу на особистість несприятливих чинників.

Одним із варіантів усталити систему захисту та безпеки особистості в закладі освіти є створення й запровадження Кодексу безпечного освітнього середовища (КБОС). Уже напрацьовано позитивний закордонний досвід створення у закладах освіти подібних внутрішніх документів, де прописано правила закладу задля популяризації безпечного освітнього середовища.

Суспільство очікує від школи не лише статусу освітнього ресурсу, а й простору розвитку та співпраці як усередині, так і з зовнішнім світом. Сучасне освітнє середовище створює неповторне індивідуалізоване та персоналізоване враження, де у кожного є можливість відшукати себе. Аби дійти розуміння безпечного освітнього середовища, слід означити, що є освітнім середовищем загалом.

Середовище школи – це місце, де: зустрічаються і взаємодіють не лише учні та вчителі, а й батьки, мешканці району, гості школи; відбуваються не лише уроки, цікаві зустрічі, свята та концерти, але й лекції, семінари, тренінги тощо; діють відкриті лабораторії та майстерні у різних галузях науки, мистецтва й технологій.

Вітчизняні та закордонні науковці й практики трактують **освітнє середовище, як:** частину життєвого, соціального середовища людини, що є сукупністю всіх освітніх чинників, які безпосередньо чи опосередковано впливають на особистість у процесах навчання, виховання та розвитку; виховний простір, що формує особистість.

За сучасних швидкозмінних умов освітнє середовище школи не існує ізольовано від зовнішніх та внутрішніх впливів, що можуть спричиняти як позитивний результат, так і нести деструктивні загрози, небезпеки й ризики. Для протидії таким чинникам необхідно, щоб освітнє середовище навчального закладу було захищеним, безпечним.

Наразі, єдиного визначення поняття «безпека освітнього середовища» немає через різні підходи до розуміння його сутності. Йдеться про три аспекти цього поняття.

Так, дослідники, які вивчають *психологічно безпечне освітнє середовище* та коло проблем, пов'язаних з ним, вважають, що психотравмівні ситуації прямо чи опосередковано впливають на фізичне та психічне здоров'я особистості. Зокрема, до психотравмівних ситуацій в освітньому процесі належать: конфлікти у ланках «вчитель – учень», «учень – учень», «учень – батьки»; проблема адаптації в освітньому середовищі; атмосфера конкуренції між однолітками; надмірна вимогливість педагогів.

Якщо взяти до уваги екологічний аспект, то тут варто звернути увагу на дослідження С. Совгіри, яка зазначає, що *екологічно безпечне освітнє середовище* – це система психолого-педагогічних умов, впливів і можливостей, які забезпечують захищеність особистості від негативного впливу екологічних чинників, що визначають оптимальність взаємодії зі світом природи.

Не менш важливим є *інформаційна* частина безпеки освітнього середовища, яка через застосування

інформаційно-комунікаційних технологій в освіті здійснює масовий, глобальний вплив на особистість.

Серед негативного впливу інформації на сучасне освітнє середовище дослідниця виокремлює: відсутність належних механізмів контролю якості інформації, доступної через сучасні телекомунікаційні технології, що породжує проникнення в освітній простір великого обсягу недостовірної інформації; неконтрольоване проникнення інформації сумнівного, агресивного змісту, яка може сприяти виникненню насильства, булінгу, кібербулінгу тощо.

Таким чином, *безпечне освітнє середовище – це стан освітнього середовища, в якому: наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю учнів, педагогів і батьків, відсутні будь-які прояви насильства та є достатні ресурси для їх запобігання, а також дотримано прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу* (Цюман, 2018).

Визначено чотири ознаки безпечного освітнього середовища. По перше, це якість міжособистісних взаємин, які визначають: *позитивні чинники*: довіра доброзичливість схвалення толерантність; *негативні чинники*: агресивність конфліктність ворожість маніпулятивність. По друге, це захищеність в освітньому середовищі – оцінка відсутності насильства у всіх його видах, формах для всіх учасників освітнього простору. Часто жертвами насильства стають певні категорії дітей, зокрема ті, які: мають фізичні недоліки, особливості зовнішності та (або) поведінки; страждають від хвороб; мають низький рівень інтелекту та труднощі в навчанні; відчувають страх перед школою; мають погані соціальні навички або не мають досвіду життя в колективі («домашні діти»). Щоб унеможливити насильство та створити безпечне освітнє середовище, кожен учасник освітнього процесу повинен мати уявлення не тільки про те, що вважають насильством, але як мінімізувати ризики та небезпеки і створити умови для внутрішньої безпеки та безпеки референтного довкілля. Це можливо лише завдяки спільній цілеспрямованій діяльності педагогів, учнів і батьків. По третє, це комфортність в освітньому середовищі – оцінка емоцій, почуттів та переживань, що домінують у процесі взаємодії дорослих і дітей в освітньому середовищі закладу. Нерозвиненість системи психологічної допомоги в освітній установі може призвести до неефективного психологічного супроводу дитини, а у педагогів – емоційного вигорання, і, як наслідок, спричинити професійну деформацію, що і в першому і в другому випадку є серйозною загрозою психічному здоров'ю особистості. Остання ознака, це задоволеність освітнім середовищем – задоволення базових потреб дитини у: допомозі та підтримці; збереженні та підвищенні її самооцінки; пізнанні та діяльності; розвитку здібностей і можливостей (Цюман, 2018).

Основна характеристика процесу взаємодії учасників освітнього середовища – це особистісно-довірливе спілкування, відсутність якого спричиняє досить негативні наслідки, як-от: емоційний дискомфорт; небажання висловлювати свою точку зору, думку; негативне ставлення до себе; втрата особистої гідності; небажання звертатися по допомогу; ігнорування особистих проблем і труднощів інших дітей та дорослих; неухважність до прохань і пропозицій.

Робота над створенням освітнього середовища не припиняється з досягненням певного результату – це безперервний процес: реагування на нові виклики життя; пошуку нових можливостей, ресурсів; генерування ідей та правил.

Спробуємо з'ясувати, що входить до питань безпечного освітнього середовища та як його впровадити у закладі освіти.

Головним правилом для усіх дій працівників закладу освіти є необхідність діяти у найкращих інтересах дитини. Кожен працівник закладу повинен ставитися до дітей з повагою та враховувати їхні потреби. Використання працівником будь-якої форми насильства проти дитини є неприйнятним. Тому одним з варіантів компенсувати прогалини, які зустрічаються в системі захисту та безпеки особистості у закладі освіти, є створення та запровадження в кожному закладі освіти Одещини «Кодексу безпечного освітнього середовища» (далі – КБОС). Сьогодні існує позитивний зарубіжний досвід створення подібних внутрішніх документів, у яких прописані правила закладу в сфері популяризації безпечного освітнього середовища.

Підґрунтям створення документу є матеріали Методичного посібника «Кодекс безпечного освітнього середовища», Київ 2018, МОН України, ВБО Український фонд «Благополуччя дітей». КБОС відповідає правилам і процедурам, що застосовуються в закладі для захисту прав, благополуччя учасників освітнього процесу та реалізується через розробку та запровадження закладом освіти критеріїв безпеки дітей та дорослих через знайомство з особливостями функціонування безпечного освітнього середовища. Разом з тим, документ КБОС адресовано здобувачам освіти, вчителям, батькам, персоналу опорного закладу, які зобов'язані виконувати правила та дотримуватися положень. Отже, *Кодекс безпечного освітнього середовища* – це внутрішній документ закладу освіти, що: регулює діяльність закладу щодо запобігання порушенням прав особистості на безпеку; визначає способи підтримання та втручання в ситуації, загрозливі життю, здоров'ю та благополуччю

особистості.

У КБОС визначають критерії фізичної, психологічної, соціальної, інформаційної безпеки учнів, відповідно до яких і розробляють конкретні дії, визначають заходи, процедури, що допоможуть учасникам освітнього процесу у випадках ризиків та загроз. У КБОС чітко прописують: дії, що стосуються захисту дітей від загроз, ризиків під час перебування у закладі; рекомендації з забезпечення комфортних умов життєдіяльності учнів та вчителів. Положення КБОС розроблюють усі учасники освітнього процесу – учні, педагоги і батьки – тобто враховуючи потреби і визначаючи обов'язки кожної групи. Основні завданнями КБОС є: виявлення чинників, що перешкоджають безпеці учасників освітнього процесу; відпрацювання системи узгоджених поглядів і уявлень учнів, педагогів, психологів, батьків на освітнє середовище школи; обґрунтування умов організації безпечного освітнього середовища та вимоги (критерії) до його ефективної організації для кожного учасника освітнього процесу; розроблення мінімальної та доступної програми навчання для учнів, педагогів, батьків; формулювання конкретних рекомендацій учням, педагогічним працівникам, адміністрації школи, батькам щодо організації безпечного середовища в закладі. Таким чином, КБОС містить конкретні та чіткі правила поведінки усіх учасників освітнього процесу у навчальному закладі (мої права закінчуються там, де починаються твої права); допомагає виявити небезпечні ситуації та належно реагувати на них, запроваджуючи чіткі процедури втручання (що і коли потрібно робити, хто повинен робити, до кого звернутися, які документи оформити, за яким зразком). Зокрема, у випадках, коли необхідно оперативно прореагувати та втрутитися в ситуацію (насильство зі сторони батьків, опікунів, учителів, конфлікти між учнями, булінг тощо); забезпечує виконання вимог законодавства щодо гарантування безпеки усім учасникам освітнього процесу закладу (Цюман, 2018).

Крім цього, одним із важливих викликів воєнного сьогодення є безпека дітей, навчання їх правильній поведінці в екстремальних ситуаціях. З цією метою в Україні стартував пілотний проєкт «Клас безпеки», метою якого є систематична підготовка дітей та молоді з питань правил дорожнього руху, цивільного захисту, особистої безпеки, здорового способу життя, ознайомлення з правилами пожежної, мінної безпеки, формування навички самозахисту, надання домедичної допомоги, рятування в умовах надзвичайних ситуацій. Проєкт реалізується в рамках ініціативи МВС, Нацполіції, ДСНС та МОН України.

В листопаді 2022 року на Одещині на базі закладу освіти у Білгород-Дністровському районі був відкритий перший «Клас безпеки». Сьогодні в області в закладах освіти вже функціонують сорок дев'ять «Класів безпеки» і щотижня з'являються нові. «Клас безпеки» – це спеціально обладнані кімнати, де школярам легше вивчати правила поведінки у разі надзвичайних ситуацій. Класи можуть розміщуватися в закладах освіти будь якого рівня. Це саме те місце, в якому можна задавати будь-яке питання стосовно власної безпеки та оперативно отримувати відповіді. У кожному класі є декілька локацій, які облаштовуються інформаційними листівками, друкованою поліграфічною продукцією, розробленою ДСНС України спільно з Дитячим фондом ООН UNICEF Ukraine, інтерактивними матеріалами, актуальними відеороликами, макетами та муляжами вибухонебезпечних предметів, іграшками та навчальними іграми, форменим спецодягом, інструментом та інвентарем оперативних служб та іншим. Війна змусила кожного замислитися над тим, що найважливішим та найціннішим є життя, а його синонім, це безпека. Тому налагоджуючи комунікації залучаємо правоохоронців, рятувальників, медиків, освітян, громад, батьківського та учнівського самоврядування до створення безпекових освітніх просторів аби спонукати учнів бути відповідальними за власну безпеку та навчити їх жити у сучасних умовах.

У «Класах безпеки» учні вивчають правила пожежної безпеки, поводження з вибухонебезпечними предметами, як поводитись під час сигналу «Повітряна тривога» та багато інших важливих тем з безпеки. А навчають школярів співробітники ДСНС та поліції разом із педагогами.

Очільник поліції Одеського регіону Микола Семенишин зазначив, що створення безпечного середовища є пріоритетним напрямком для Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Державної служби з надзвичайних ситуацій, освітян, громад. Тому на Одещині продовжується реалізація безпекових проєктів та розпочата така ініціатива, як «Вихователь безпеки». Цей проєкт спрямований на запобігання, раннє виявлення, усунення й недопущення правопорушень серед дітей на території закладів освіти та на прилеглих до них територій. З цією метою у серпні 2022 року було підписано Меморандум про співпрацю та партнерство представниками ГУНП в Одеській області, ГУ ДСНС України в Одеській області, Департаменту освіти і науки Одеської обласної державної адміністрації, Савранської селищної ради та Вигодянської сільської ради.

Зазначимо, що метою проєкту «Вихователь безпеки» є забезпечення кожного закладу освіти фахівцем, який виявлятиме, припинятиме і не допускатиме в подальшому правопорушень в дитячому середовищі, забезпечуватиме охорону безпеки під час проведення освітніх заходів, контролюватиме

дотримання прав дитини на здобуття освіти, проводитиме профілактичну роботу з учасниками освітнього процесу.

Отже, основним завданням сучасної школи є створення безпечного освітнього середовища, а також забезпечення прав, свобод та інтересів дітей. Сучасний освітній заклад виконує функції не тільки навчання, а насамперед створює простір для повноцінного розвитку здобувачів освіти, стає осередком успішних креативних щасливих людей. Для реалізації цього завдання необхідна атмосфера фізичного, соціального та психологічного комфорту всіх учасників освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цюман, Т. П. (Ред.). (2018). «Кодекс безпечного освітнього середовища» <https://www.pedrada.com.ua/article/2614-bezpechne-osvtn-seredovishche-zakladu-osvti>
2. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463–IX, зі змінами. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
3. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>
4. Організація протидії та попередження булінгу (цькуванню) в закладі освіти. <https://nupp.edu.ua/uploads/files/0/main/deps/ps/buling/module2/konspekt.pdf>
5. Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі на 2022 рік: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1770-р. <https://usnd.to/C8ya>.

REFERENCES

1. Tsiuman, T. P. (Red.). (2018). «Kodeks bezpechnoho osvitnoho seredovishcha». <https://www.pedrada.com.ua/article/2614-bezpechne-osvtn-seredovishche-zakladu-osvti>
2. Pro povnu zahalnu seredniu osvitu : Zakon Ukrainy vid 16.01.2020 № 463-IX, zi zminamy. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
3. Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity, zatverdzhenyi postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30.09.2020 № 898. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>
4. Orhanizatsiia protyidii ta poperedzhennia bulinhu (tskuvanniu) v zakladi osvity. <https://nupp.edu.ua/uploads/files/0/main/deps/ps/buling/module2/konspekt.pdf>
5. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z realizatsii Natsionalnoi stratehii rozbudovy bezpechnoho i zdorovoho osvitnoho seredovishcha u novii ukrainskii shkoli na 2022 rik: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 hrudnia 2021 r. № 1770-r. <https://usnd.to/C8ya>

Natalya Krasnozhon,

Head of the Scientific and Methodological Laboratory
of Socio-Cultural Design and Development of Safe Educational Space
of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odessa, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0003-1099-7695>

EDUCATION OF ODESA REGION: SAFETY INDEX

Abstract. *In the process of reforming the education system, an important step is the construction of a safe educational space, reducing the level of conflicts between participants in the educational process by implementation of restorative practices into the educational process.*

One of the options for establishing a system of protection and safety of a personality in an educational institution is the creation and implementation of the Safe Educational Environment Code (SEEC). Positive foreign experience has already been gained in creating similar internal documents in educational institutions, where the rules of the institution are written to promote a safe educational environment.

Domestic and foreign scientists and practitioners interpret the educational environment as: a part of a person's life, social environment, which is a set of all educational factors that directly or indirectly affect a person in the processes of study, education and development; an educational space that forms a personality.

Currently, there is no single definition of such concept as «safety of the educational environment» due to different approaches to the understanding of its essence. It is about three aspects of this concept.

Thus, a safe educational environment is a state of an educational environment in which: there are safe learning and working conditions, comfortable interpersonal interaction that facilitates the emotional well-being of students, teachers and parents, there are no manifestations of violence and there are sufficient resources for their prevention, and the respect of rights and norms of physical, psychological, informational and social security of each participant in the educational process were observed.

The main rule for all actions of the staff of an educational institution is the necessity to act in the best interests of a child. Every employee of the institution must treat children with respect and take into account their needs. The use of any form of violence against a child by an employee is unacceptable. Therefore, one of the options to compensate the gaps that occur in the system of protection and safety of a personality

in an educational institution is the creation and implementation of the «Safe Educational Environment Code» (hereinafter – SEEC) in each educational institution of Odesa. Today, there is a positive foreign experience of creating similar internal documents, which prescribe the institution's rules in the field of promoting a safe educational environment.

Thus, SEEC contains specific and clear rules of conduct for all participants in the educational process in the educational institution (my rights end where your rights begin); helps to identify dangerous situations and properly respond to them, implementing clear intervention procedures (what and when to do, who should do, whom to contact, which documents to draw up, according to which sample). In particular, in cases where it is necessary to respond promptly and intervene in the situation (violence by parents, guardians, teachers, conflicts between students, bullying, etc.); ensures the fulfillment of the requirements of the legislation on guaranteeing the safety of all participants in the educational process of the institution.

In addition, one of the important challenges of these war days is the safety of children, teaching them proper behavior in extreme situations. To this end the pilot project «Safety Class» was launched in Ukraine, the purpose of which is the systematic training of children and young people on road traffic rules, civil protection, personal safety, healthy lifestyle, familiarization with the rules of fire and mine safety, formation of self-defense skills, providing first medical aid, rescue in emergency situations. The project is implemented within the frame of the initiative of the Ministry of Internal Affairs, the National Police, the State Emergency Service and the Ministry of Education and Science of Ukraine.

It should be noted that the goal of the «Safety Educator» project is to provide each educational institution with a specialist who will detect, stop and prevent further offenses in the children's environment, provide security during educational activities, control compliance with the child's rights to education, and carry out preventive work with the participants of the educational process.

Therefore, the main task of a modern school is to create a safe educational environment, as well as to ensure the rights, freedoms and interests of children. A modern educational institution performs the functions of not only education, but first of all creates a space for the full development of students, becomes a center of successful creative happy people. To realize this task, an atmosphere of physical, social and psychological comfort is necessary for all participants in the educational process.

Key words: *educational environment, safety, safe educational environment, «Safe Educational Environment Code», «Safety Class», «Safety Educator», principles of interaction.*

Дата надходження до редакції: 30 січня 2023 року

© Красножон Н. В., 2023

УДК 378.046-021.68:[793.7STEM+004

Колесова Олена Анатоліївна,

кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії освіти
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,

м. Одеса, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-9740-5511>

Нікітенко Регіна Іванівна,

методист науково-методичної лабораторії інформатичної, технологічної та STEM освіти
кафедри методики викладання і змісту освіти

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,

м. Одеса, Україна

Чебаненко Наталля Олегівна,

методист науково-методичної лабораторії інформатичної, технологічної та STEM освіти
кафедри методики викладання і змісту освіти

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,

м. Одеса, Україна

IT ТА STEM КОНТУРИ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті висвітлено процес постійного оновлення та впровадження працівниками Одеської академії неперервної освіти цифрових методів і технологій підготовки педагогів в умовах необхідності швидкого та ефективного професійного розвитку освітян. Різноманітні форми роботи допомагають педагогам бути в курсі останніх змін у світі ІКТ та STEM освіти і мають позитивний вплив на результати навчального процесу. На реальних прикладах розглянуто процес впровадження цифрових технологій для формування творчих здібностей педагогів інформатичної та технологічної освітніх галузей.